

AMER MASLO / AJDIN MUHEDINOVIĆ

Prošlost Bosne i Hercegovine na stranicama Kalendara Narodne uzdanice

Apstrakt: U periodu od 1923. do 1945. godine u Bosni i Hercegovini je djelovalo Muslimansko kulturno-prosvjetno društvo “Narodna uzdanica”. U okviru svoje izdavačke djelatnosti ovo društvo je jednom godišnje izdavalo *Kalendar*, publikaciju kulturno-prosvjetnog karaktera. U skoro svakom broju objavljavani su i prilozi u kojima su brojni autori s različitim uspjehom nastojali dati doprinos izučavanju prošlosti Bosne i Hercegovine, posebno onog dijela prošlosti u kojem je Bosna i Hercegovina bila pod osmanskom upravom. Cilj ovog rada je ponuditi kratak osvrt na radove koji su u *Kalendaru Narodne uzdanice* tematski obrađivali prošlost Bosne i Hercegovine, ukazati na njihov značaj, te na pojedinim mjestima prikazati na koji način su političke i ideološke prilike utjecale na objavljene radove. Kao prilog radu ponuđena je selektivna bibliografija historiografskih radova objavljenih u *Kalendaru Narodne uzdanice*.

Gljučne riječi: *Narodna uzdanica*, *Kalendar*, Bosna i Hercegovina, historiografija

Abstract: In the period from 1923 to 1945, the Muslim Cultural and Educational Society “Narodna uzdanica” operated in Bosnia and Herzegovina. As part of its publishing activities, this society, once a year, published the *Kalendar*, a publication of a cultural and educational nature. In almost every issue, articles were published where numerous authors with varying degrees of success sought to contribute to the study of the past of Bosnia and Herzegovina, especially that part of the past in which Bosnia and Herzegovina was under Ottoman rule. This paper aims to offer a brief overview of the works that thematically dealt with the history of Bosnia and Herzegovina in the *Kalendar Narodne uzdanice*, to point out their importance, and in some places to show how political and ideological circumstances influenced published works. A selective bibliography of historiographical works published in the *Kalendar Narodne uzdanice* is offered as a contribution to the work.

Keywords: *Narodna uzdanica*, *Kalendar*, Bosnia and Herzegovina, historiography

Sredinom jula 1923. godine na sjednici Centralnog odbora Jugoslavenske muslimanske organizacije (JMO) donesena je odluka da se osnuje novo kulturno-prosvjetno društvo među bosanskohercegovačkim muslimanima,¹ čiji bi osnovni cilj bio da predstavlja protutežu “Gajretu” koji se u to vrijeme nalazio pod jakim srpskim političkim utjecajem i u kojem su glavnu ulogu preuzeli prosrpski orijentirani muslimani.² U osnivačkom odboru “Narodne uzdanice” našli su se neki od najuglednijih muslimana u Bosni i Hercegovini: Hamzalija Ajanović, Mahmud Behmen, Atif Hadžikadić, Edhem Mulabdić i Fehim Spaho.³ Inspiriran stihovima Safvet-bega Bašagića “Ustaj, omladino mila, uzdanico roda svoga”, Atif Hadžikadić je predložio da ime društva bude “Narodna uzdanica”.⁴ U *Pravdi*, glasilu JMO, istaknuta je potreba za osnivanjem takve vrste društva među bosanskohercegovačkim muslimanima zato što je “Gajret” nakon 1919. godine prestao biti ono što je ranije bio, te su aktivnosti tog društva bile usmjerene na srbizaciju muslimanske omladine.⁵ Od 1923. godine ujedno započinje “medijski rat” između “Narodne uzdanice” i “Gajreta” preko novina *Pravda* i *Srpska riječ*.⁶ Zbog različitih zabrana koje su izricane, konstituirajuća sjednica skupštine je održana tek 17. oktobra 1924. godine. Finansijske poteškoće, problemi koje je “Narodnoj uzdanici” pravio režim, te nerazumijevanje JMO za kulturno-prosvjetni program društva, utjecali su na to da “Narodna uzdanica” u prvim godinama nije uspijevala djelovati onako kako se to očekivalo.⁷ Period od uspostavljanja Šestojanuarske diktature pa sve do početka Drugog svjetskog rata donio je nove probleme s kojima se susretalo društvo. Diktatura je dodatno otežala uvjete rada “Narodne uzdanice”, te je vršen konstantan pritisak na aktiviste ovog društva. Jedan od najboljih primjera je pamflet nastao nakon podjele zemlje na banovine, u kojem je iskazano nezadovoljstvo položajem Bosne i Hercegovine.⁸ Pamflet je potpisan “Odbor Narodne uzdanice za BiH”, što je vlastima poslužilo da izvrše pretrese prostorija Društva, te su tom prilikom saslušani brojni članovi, među kojima i predsjednik Edhem Mulabdić, iako su iz “Narodne uzdanice” odbacili bilo kakvu

¹ O JMO vidjeti: Purivatra, 1977; Kamberović, 2009; Hasanbegović, 2012; O političkim prilikama u monarhističkoj Jugoslaviji vidjeti: Matković, 1998; Ramet, 2009; Calic, 2010; Velagić, 2015.

² Kemura, 2002, 20-23; Hasanbegović, 2007, 89.

³ Kemura, 2002, 20-21.

⁴ Ibid. 21.

⁵ Ibid. 21-22; Hasanbegović 2007, 89.

⁶ Kemura, 2002, 23.

⁷ Ibid. 28-32.

⁸ Ibid. 33-52.

povezanost sa spomenutim pamfletom.⁹ Na rad društva odrazila se i politička podijeljenost među muslimanima u JMO, ali i pojava ideološki različito orijentiranih omladinskih skupina među studentima u Zagrebu.¹⁰ Za vrijeme Drugog svjetskog rata "Narodna uzdanica" je nastavila svoje djelovanje kao kulturno-prosvjetno društvo "muslimana – Hrvata" i u skladu s novonastalim političkim okolnostima morala je svoje djelovanje prilagoditi novoj idejno-političkoj stvarnosti. Tako je, između ostaloga, i Društvo preimenovano u "Hrvatsko muslimansko društvo Narodna uzdanica".¹¹ U tom periodu, "Narodna uzdanica" je, u saradnji s drugim muslimanskim udruženjima, značajan dio svojih resursa i djelatnosti usmjerila na pružanje pomoći muslimanima u ugroženim mjestima i humanitarnom radu uopće.¹² Kako je rat odmicao, "Narodna uzdanica" se nalazila u sve težoj poziciji, posebice nakon sve češćih istupa nekih od članova Glavnog odbora poput akademika Hamdije Kreševljakovića, Ismet-bega Gavrankapetanovića i Hifzije Gavrankapetanovića protiv ustaških zločina.¹³ Nakon oslobođenja Sarajeva zbog saradnje s okupatorskim vlastima, došlo

⁹ Ibid. 45.

¹⁰ Ibid. 61-92; Hasanbegović, 2007, 100-105; Takvo stanje je dovelo do povremenih neprilika poput one kada je student frankovačke orijentacije Ćazim Tulić fizički nasrnuo na potpredsjednika mjesnog odbora "Narodne uzdanice" u Zagrebu Halida Muftića i nanio mu teške fizičke povrede. Kemura, 2002, 90-91.

¹¹ Edhem Mulabdić je na Glavnoj godišnjoj skupštini delegata svih mjesnih odbora i povjereništava "Narodne uzdanice" 27. jula 1941. godine iskazao radost zbog toga što će se "Narodnoj uzdanici" promijeniti naziv, "Narodna uzdanica" je od ustanovljenja nosila ime Muslimansko kulturno društvo "Narodna uzdanica". Ona je uvijek bila nastrojena hrvatski, pa je za to i bila proganjana. Sada je došlo vrijeme da se "Narodnoj uzdanici" da i formalno ovaj naziv, jer nema više smetnji koje su tome dosad stajale na putu. Radi toga, predlaže da se društvo ubuduće zove Hrvatsko muslimansko kulturno društvo "Narodna uzdanica". Oduševljenim i spontanom aplauzom skupština je primila ovu izmjenu naziva društva." Kalendar, 1941, 226; Kemura, 2002, 193; Hasanbegović, 2007, 220.

¹² "Narodna uzdanica" je svim svojim odsjecima u avgustu 1943. uputila pismo u kojem ih pozivaju da se, pošto se bliži zima, angažiraju na prikupljanju zaliha hrane, odjeće, obuće i goriva. Poseban akcenat se stavio na djecu i njihovo popisivanje, te na formiranje smještaja i bolnica za izbjeglice. Među 20 tačaka predstavljenih tom prilikom, nalazi se i ona za potrebom sazivanja kongresa muslimanskih intelektualaca na kojem bi glavna tema trebala biti obnova stradalih krajeva. Historijski muzej Bosne i Hercegovine (HM), Fond Nezavisne Države Hrvatske (NDH), kutija 18, broj dokumenta 7077/b, (10. 8. 1943); "Narodna uzdanica" je uputila molbu "Merhametu" da se radi na ućlanjivanju svih ljudi i usmjeravanju na ostvarivanje zajedničkih ciljeva u smislu obnove imovine i pružanja pomoći stradalom stanovništvu. HM, Fond NDH, 20, 6664 (14. 1. 1944).

¹³ Na ovom mjestu se misli, prije svega, na Promemorij sa sastanka između predstavnika muslimana i predstavnika vlasti NDH uključujući i predsjednika Vlade Nikolu Mandića, koji je održan u Sarajevu 28. i 29. aprila 1944. godine. Predstavnici muslimana, njih 15 potpisanih, su tada iskazali

je do hapšenja velikog broja uglednih članova “Narodne uzdanice”, među kojima su bili i predsjednik Edhem Mulabdić i sekretar Alija Nametak, da bi nakon osnivanja Kulturnog društva muslimana “Preporod” u drugoj polovini 1945. godine “Narodna uzdanica” i službeno prestala da postoji.¹⁴

Kalendar Narodne uzdanice

U periodu prve polovine 20. stoljeća historiografija nije bila razvijena naučna disciplina u intelektualnim krugovima bosanskohercegovačkih muslimana. Za razliku od Srba i Hrvata, vrlo mali broj muslimanskih intelektualaca se bavio historijskom naukom kao svojim primarnim pozivom. Muslimanski istraživači u Bosni i Hercegovini su se proučavanjem povijesti bavili najčešće “usputno”, dok im je u fokusu bila druga, njihova “primarna” nauka. To je dovodilo do toga da je samo manji broj istraživača pratio tadašnje “historiografske trendove” prisutne u značajnijim historiografskim centrima u Kraljevini Jugoslaviji i Evropi. Jedan od rijetkih istraživača među muslimanskim intelektualcima koji je nastojao pratiti razvoj historije kao nauke bio je Hamdija Kreševljaković, čija su se istraživanja u potpunosti odnosila na prošlost Bosne i Hercegovine. Kreševljaković se nerijetko konsultirao sa svojim kolegama historičarima kako bi njegovi radovi dobili na kvalitetu, pa je tako Ferdu Šišića molio da s metodološke strane isprati njegove radove.¹⁵ Iako su u kalendarima

nezadovoljstvo zbog položaja i odnosa prema muslimanima u NDH kroz konkretne primjere. Između ostalog, naveli su pokolj muslimana iz Srebrenice u režiji ustaškog nadporučnika Kurelca, ubistvo trojice braće Arnautović iz Travnika od strane zapovjednika oružanih snaga Scaschera, ubistvo načelnika Bratunca Edhema Hadžialića-Efendića kojeg je ubio ustaški zastavnik Mijo Mijočević, zatim zločina u kojem je ustaški nadporučnik Josip Maurović zaklao Omera Kovačića i Hasana Nuhbegovića iz Repovaca kod Konjica. Delegacija sarajevskih muslimana nije propustila spomenuti ni slučaj misteriozne otmice i smrti suradnika *Kalendar Narodne uzdanice*, Kasima Gujića. Osim toga, ova grupa muslimanskih predstavnika problematizirala sve češće odvođenje muslimana u logore, učestalije otpuštanje muslimana iz službe i općenito njihovo slabo prisustvo u državnoj službi. U zaključku su naveli da nezadovoljstvo muslimana u NDH raste iz dana u dan i da je potrebna brza reakcija kako bi se svim građanima pružila sigurnost i jednakost. Sačuvana su dva, djelomično različita teksta Promemorija, koja se danas nalaze u Arhivu Historijskog Muzeja u Sarajevu, u Fondu Nezavisne države Hrvatske. Promemorij je u svom istraživanju kratko spomenuo Kemura, napisavši da se dokumenti nalaze pod signaturom 555. u fondu Ustaške nadzorne službe. HM, Fond NDH, 20, 1377 (30. 4. 1944); Kemura, 2002, 227-228.

¹⁴ Ibid. 229-231.

¹⁵ Arhiv HAZU, Osobni fond Ferde Šišića, 61 – XIII – A (Pisma raznih korespondenata Šišića), Pisma Hamdije Kreševljakovića Ferdi Šišiću (16K – 8), 12. 3. 1932.

bosanskohercegovački muslimani objavljivali brojne vrijedne historiografske priloge, činjenica da nije bilo riječi o isključivo naučnim časopisima dovela je do toga da u kasnijem periodu, prilikom revalorizacije dometa historiografije, mnogobrojni autori i njihovi radovi nisu ozbiljnije analizirani i korišteni.

Kalendar, kao publikacija u ovom periodu, značajno su doprinijeli izučavanju prošlosti i razvoju historiografske misli među bosanskohercegovačkim muslimanima. S obzirom na to da su, po svom karakteru, namijenjeni širem čitateljstvu, bili su pogodna platforma za razne autore i istraživače, da kroz svoje tekstove čitaocima otkriju brojne važne informacije iz bosanskohercegovačke prošlosti, ili pak da do šireg čitateljstva dođu tekstovi s određenom političkom ili ideološkom porukom. Ipak, kalendar su bili *čitana publikacija i pomagali su istraživačima da se afirmiraju i sazrijevaju kao historičari* i intelektualci.

Kalendar Narodne uzdanice pokrenut je tek 1932. godine iz niza razloga, od kojih je ključni taj što je ovo društvo,¹⁶ kao svoje glasilo, sve do 1929. godine koristilo list "Pravda" koji je bio ugašen uvođenjem "šestojanuarskog režima".¹⁷ Ponovnim političkim djelovanjem Mehmeda Spahe kroz tzv. "Sarajevske" ili "Spahine" punktacije, dolazi do njegovog hapšenja krajem februara 1933. godine.¹⁸ Okolnosti u kojima je režim nastojao iskoristiti inteligenciju oko muslimanskog društva "Gajret" kao sebi lojalnu i njome privremeno nadoknaditi oportunistički koji je dolazio od Spahe i njemu odanih ljudi, pokrenule su Spahu i njegove saradnike da pokušaju u većoj mjeri nego prije djelovati preko postojećih društvenih platformi, pri čemu je "Narodna uzdanica" bila jedna od najznačajnijih.¹⁹ Upravo u takvim okolnostima se 1932. godine pojavljuje prvi broj *Kalendar Narodne uzdanice* koji je od tog trenutka zauzeo glavno mjesto u izdavačkoj djelatnosti društva. U Redakcionom odboru su se našli Edhem Mulabdić, Hamdija Kreševljaković i Alija Nametak.²⁰ Bitno je skrenuti pažnju na to da je već prvi broj *Kalendar Narodne uzdanice* bio jako dobro prihvaćen, o čemu svjedoče dopisi iz lokalnih i mjesnih odbora *Narodne uzdanice*, u kojima se tražilo da se dostavi dodatna količina *Kalendar* s obzirom

¹⁶ O izdavačkoj djelatnosti "Narodne uzdanice": Kemura, 2002, 163-172 225-226; M. Traljić 2009, 35-37.

¹⁷ List "Pravda" ponovo je počeo izlaziti tek 1936. godine. Kemura 2002, 301-302.

¹⁸ Mehmed Spaha se u zatvoru zadržao do 18. marta 1933. godine. Kamberović 2009, 112.

¹⁹ Omerika, 2014, 30; Više o intenziviranju saradnje između članstva JMO i "Narodne uzdanice" u periodu "Šestojanuarske diktature" u: Kemura, 2002, 48.

²⁰ Kemura, 2002, 165.

na veliku zainteresiranost.²¹ Domet *Kalendar* prevazilazio je prostor Bosne i Hercegovine, s obzirom na to da je bio tražen i distribuiran i u drugim gradovima u kojima su djelovale organizacije *Narodne uzdanice* kao što je bio Zagreb.²²

U periodu do 1941. godine *Kalendar Narodne uzdanice* služio je kao platforma dijelu muslimanske inteligencije, koji je uglavnom bio prohrvatski orijentiran, te kao takav imao manje ili više izražene antirežimske stavove. Oni, ipak, nisu u velikoj mjeri prezentirani u samom *Kalendaru*, koji je zadržao u najvećoj mjeri kulturno-prosvjetni karakter.²³ Od uspostave Nezavisne Države Hrvatske (NDH) *Kalendar* je nastavio izlaziti u skladu s okolnostima koje su bile vanredne i teške za cjelokupnu "Narodnu uzdanicu", a neke aspekte i probleme djelovanja društva, naročito na rad s omladinom i stipendiranje, uništenje ranije izgrađene infrastrukture i mreže mjesnih odbora, iznio je Edhem Mulabdić u kalendaru za 1943. godinu.²⁴ Takvo stanje ipak nije zaustavilo publiciranje *Kalendar* sve do 1945. godine. Po svom konceptu, *Kalendar Narodne uzdanice* nije se bitnije razlikovao od sličnih publikacija drugih kulturno-prosvjetnih društava. Štaviše, moglo bi se reći da je rađen baš po uzoru na njih. U njegovom sadržaju, pored osnovnog kalendarskog dijela i redovnih izvještaja o radu "Narodne uzdanice", nalazio se niz tekstova koje su pisali eminentni muslimanski stručnjaci iz oblasti teologije, književnosti, historije i dr.

Prilozi za historiju Bosne i Hercegovine objavljeni u *Kalendaru Narodne uzdanice*

U gotovo svakom od brojeva *Kalendar* *Narodne uzdanice* objavljavani su i radovi koji se odnose na historiju Bosne i Hercegovine. Tekstove su pisali mahom muslimanski intelektualci iz Bosne i Hercegovine. Kako je riječ o pripadnicima islamske vjeroispovijesti koji su uglavnom izuzetno dobro poznavali turski i arapski jezik, ne čudi činjenica da se najveći broj objavljenih radova iz ovog *Kalendar* odnosi na osmanski period historije Bosne i Hercegovine.

Kvalitetu historiografskih tekstova objavljenih u ovom *Kalendaru* naročito je doprinio svojim angažmanom najistaknutiji bosanskohercegovački historičar

²¹ Historijski arhiv Sarajevo (HAS), Fond Narodne uzdanice (NU), Kutija 7, 1015/32; HAS, NU, Kutija 7, 1012/32, HAS, NU, Kutija 8, 20/33, HAS, NU, Kutija 8, 42/33.

²² HAS, NU, Kutija 7, 923/32.

²³ Kemura, 2002, 166.

²⁴ Mulabdić, 1942, 3-5.

prve polovine 20. stoljeća, akademik Hamdija Kreševljaković. Osim brojnih nekrologa koje je priredio za *Kalendar*, on je bio i autor značajnog broja radova o ljudima i događajima iz prošlosti, bosanskohercegovačkim gradovima te privredi. Tako je Hamdija Kreševljaković u *Kalendaru* za 1933. godinu objavio skraćenu verziju rada o Husein-kapetanu Gradaševiću,²⁵ koji je godinu ranije predstavio u okviru *Napretkovog kalendara*.²⁶ Osim toga, on je na stranicama *Kalendararodne uzdanice* pisao i o velikom veziru Rustem-paši,²⁷ kao i Hadži Alijagi i njegovom vakufu u Vranduku.²⁸ Kreševljaković je iskoristio i dvjestotu godišnjicu boja pod Banjom Lukom, te je tom prilikom u ovom *Kalendaru* objavio najopširniji rad do tada, o čuvenom banjalučkom boju, predstavivši opći kontekst, bitku i njene glavne aktere.²⁹ U periodu od 1933. do 1935. godine Kreševljaković je objavio radove o

²⁵ Kreševljaković 1932, 144-146.

²⁶ Ibid. 1931, 105-131. Prilikom osvrta na Kreševljakovićeve radove o Husein-kapetanu Ahmet S. Aličić u svom djelu smatra da je riječ o prigodnim obraćanjima povodom godišnjica, "bez pretenzija da donese nešto novo ili da pokaže da je taj Pokret imao i neke druge vrijednosti osim običnog bunta". Osim toga, kritizirao je korištene izraze "janičarski duh Bosne", a posebno "čisti hrvatski jezik Bošnjaka". Kako je Kreševljakovićeva ocjena Pokreta na tragu Bašagićeve Aličić je ne smatra relevantnom, te ga ne svrstava u red autora za koje misli da su unaprijedili izučavanje Pokreta za autonomiju. Ipak, ovdje trebamo imati na umu da je Aličićevo djelo isto snažno obilježeno vremenom u kojem je nastalo i da se mnogi Aličićevi zaključci mogu staviti pod znak pitanja. U skladu s time ne iznenađuje što je Aličićevo viđenje određenih stvari dijametralno suprotno od viđenja bosanskohercegovačkih muslimana koji su se bavili historijom u prvoj polovini 20. stoljeća. Kreševljakovićeve radove koristio je Husnija Kamberović prilikom pisanja Gradaševićeve biografije, ukazujući na određena tačna i pogrešna Kreševljakovićeva tumačenja, ali ne ulazeći u ocjenu njegovih radova. Kreševljakovićeva pisanja o Pokretu za autonomiju prokomentirala je Fatma Sel Turhan, koja smatra da je Kreševljaković bio mnogo oprezniji kada je pisao o Pokretu za razliku od Aličića, te u skladu s tim i sam Pokret nije predstavljao kao nacionalni. Ono što Turhan zamjera Kreševljakoviću jeste nepozivanje na osmanske arhivske dokumente u fusnotama. Također, treba imati na umu da je pogled na Pokret Husein-kapetana različit u djelima Ahmeta S. Aličića i Fatme Sel Turhan, zbog toga je razumljivo zbog čega Kreševljakovićeve radove o Huseinu-kapetanu i Pokretu promatraju na drugačiji način. Vidjeti Aličić, 1996, 29-30; Kamberović, 2002, 8, 16, 19, 22; Sel Turhan, 2014, 23.

²⁷ Kreševljaković, 1938, 77-94. Enes Pelidija je 2019. i 2020. godine objavio dva vrijedna toma u kojima je sažeto, uglavnom na osnovu ranije napisanih sjećanja povodom godišnjica smrti i rođenja, predstavio ličnosti i djela najznačajnijih osmanista i historičara u Bosni i Hercegovini. Radove o velikom veziru Rustem-paši i Banjalučkom boju Pelidija smatra "zapaženijim i značajnijim" radovima koje je Hamdija Kreševljaković objavio u *Kalendaru Narodne uzdanice*, ne ulazeći u detaljniju analizu Kreševljakovićevih radova objavljenih u ovom *Kalendaru*. Pelidija 2020, 46.

²⁸ Kreševljaković 1943, 32-36.

²⁹ Ibid. 1936, 91-113; U svojoj knjizi posvećenoj Banjalučkom boju Enes Pelidija nije pristupio ocjeni

tri bosanskohercegovačka grada, Počitelju na Neretvi, Cazinu i njegovoj okolini, te Kulen-Vakufu i njegovoj okolini. Kreševljakovićev metod se sastojao i od hodoloških istraživanja, o čemu imamo više zabilješki, te su i radovi o Cazinu i Kulen-Vakufu nastali nakon Kreševljakovićeve posjete Krajini tokom 1934. godine u društvu Mehmeda ef. Handžića.³⁰ U prvoobjavljenom radu o Počitelju na Neretvi autor se osvrnuo na prošlost ovog hercegovačkog gradića za vrijeme osmanske uprave, posebno na 18. i 19. stoljeće. Osim toga, pisao je i o tekovinama iz tog vremena koje su i dalje bile prisutne u Počitelju, kao i o zanimljivim ljudima tog kraja poput narodnog ljekara, hadži Mustafe Kadića, učenika Baba Hajdara, koji je živio i djelovao u Kairu.³¹ Za razliku od rada o Počitelju, druga dva priloga su različito koncipirana, uz korištenje slične metodologije. Sličnost ovih radova se ogleda u tome što je Kreševljaković ponudio osvrt na historiju samih naselja i naselja u blizini Cazina

ranije historiografske produkcije. Za rad Hamdije Kreševljaković smatra da je riječ o prvom radu iz kojeg su čitaoci mogli dobiti nešto više informacija o ovog događaju. Kreševljakovićev rad je citirala i Ruža Radoš u svojoj doktorskoj disertaciji o odnosu bosanskog namjesnika Ali-paše Hekimoglua s Dubrovačkom Republikom, dok Adem Handžić u svom radu o Ali-paši Hekimoglu spominje da je Kreševljakovićev rad uglavnom nastao na osnovu Novljaninovih zapisa, te citira Novljanina, a ne Kreševljakovića. Ni Handžić i Radoš se nisu detaljnije osvrnuli na rad Hamdije Kreševljakovića, što je donekle i razumljivije ukoliko se zna da u njihovom fokusu nije bio banjalučki boj, već život i karijera bosanskog namjesnika iz tog vremena. Pelidija, 2003, 6; Vidjeti: A. Handžić, 1955, 135-180; Radoš, 2017.

³⁰ Hamdija Kreševljaković je hodološka istraživanja već najavio u jednom pismu Ferdi Šišiću 1932. godine u želji da obiđe ona mjesta u kojima je u osmanskom periodu "cvjetao obrt", kako bi nadopunio materijal koji je sakupio u sidžilima. Tokom 1934. godine obišao je veliki broj mjesta u Bosni i Hercegovini sa željom da prikupi što više informacija o hamamima, ali i drugim temama. Kao što možemo vidjeti u uvodu teksta o Cazinu, na nekim od putovanja mu se pridružio Mehmed ef. Handžić, koji ga je ranije zamolio da prilikom svojih putovanja obrati pažnju i na orijentalne rukopise. I pored razlike u godinama i činjenice da su se obrazovali i naučno razvijali pod drugačijim utjecajima i metodologijama, njih dvojica su jako dobro surađivala, te su s vremenom postali prijatelji. Pred polazak na putovanje kroz Bosnu i Hercegovinu Kreševljaković je upoznao Handžića da se želi baviti izučavanjem hamama, na što mu je ovaj odgovorio: "Ja ne znam što se može o tome pisati", te je, prema Kreševljakovićevim riječima, često zbijao šale o izučavanju hamama. Iako jedan od pionira historijskih istraživanja među muslimanima u Bosni i Hercegovini, Kreševljaković i do današnjeg vremena ostaje jedan od rijetkih istraživača bosanskohercegovačke prošlosti, koji je nastojao obići sve ono o čemu piše, kako bi dopunio rezultate istraživanja na osnovu dokumenata. Vidjeti: Arhiv HAZU, Osobni fond Ferde Šišića, 61 – XIII – A (Pisma raznih korespondenata Šišića), Pisma Hamdije Kreševljakovića Ferdi Šišiću (16K – 8), 12. 3. 1932; Kreševljaković 1944, 70; Beglerović, "Akademik Hamdija Kreševljaković i profesor hadži Mehmed-efendija Handžić: tri značajne godišnjice", objavljeno na portalu: <https://znaci.ba/tekstovi/akademik-hamdija-kresevljakovic-i-profesor-hadzi-mehmed-efendija-handzic-tri-znacajne> (posljednji put pristupljeno 11. 12. 2020. godine).

³¹ Kreševljaković 1933, 27-40.

i Kulen-Vakufa, uz predstavljanje kapetanija koje su egzistirale u tim krajevima.³² U radu o Cazinu i okolini Kreševljaković je predstavio i geografske karakteristike tog kraja.³³ Izuzetno vrijedni prilozi Hamdije Kreševljakovića vežu se i za privrednu djelatnost u bosanskohercegovačkoj prošlosti, pa je tako u *Kalendaru* za 1940. godinu Kreševljaković objavio rad o prošlosti kahve i duhana u Bosni i Hercegovini, u kojem piše o dolasku i prisutnosti kahve i duhana na ovim prostorima, o otvaranju prvih kafana i kafedžijama, o odnosu vlasti u Carigradu i uleme prema kahvi, te druženjima uz kahvu. Prilikom pisanja o duhanu u okviru ovog rada, Kreševljaković koristi isti metod, te uz to piše o priboru i načinu na koji se konzumirao duhan.³⁴ Već u narednom broju *Kalendarar*, Kreševljaković je objavio rad u kojem se osvrnuo na naredbu o menafi-sanducima (korisna zaklada) iz 1866. godine i njenom značaju na prostoru Bosanskog vilajeta.³⁵ Rezultate proučavanja druge polovine 19. stoljeća Kreševljaković je predstavio i u *Kalendaru* za 1942. godinu, kada je napisao kratki rad o Vilajetskoj skupštini i njenom djelokrugu.³⁶

Historijom prostora Bosne i Hercegovine bavio se i jedan od najznačajnijih predstavnika uleme u prvoj polovini 20. stoljeća Mehmed ef. Handžić, a neke od rezultata istraživanja objavio je upravo u *Kalendaru Narodne uzdanice*. Prvi Handžićev rad iz oblasti historiografije objavljen u *Kalendaru* bio je posvećen pokušaju da se objasne glavni razlozi zbog čega su “bogumili” prihvatili islam. Stavovi koje je iznio Handžić su uglavnom na tragu bogumilskog mita u kojem se nastoje povezati vjerske prakse krstjana s islamom i u kojem se pripadnici Crkve bosanske nazivaju bogumilima. Takav stav je uglavnom bio prevladavajući među muslimanskom ulemom tog vremena, ali nije neobična pojava ni u današnjem vremenu. Handžić temi prilazi dosta površno, te bi se na osnovu ovog rada moglo zaključiti da je slabo poznao procese koji su se dešavali u srednjem vijeku na Balkanu, ali i u čitavoj Evropi, te koncept kršćanskih vjerovanja i historiju raskola u ovoj religiji. S druge strane, treba imati na umu i da Handžić nije bio profesionalni historičar, a i da su se naučni radovi s valjanom argumentacijom u vezi s vjerskom problematikom srednjovjekovne Bosne tek počeli objavljivati u periodu nakon što je Handžić objavio

³² Ibid. 1934, 86-113; Ibid. 1935, 116-137.

³³ Ibid. 1934, 86-91.

³⁴ Kreševljaković 1939, 141-154.

³⁵ Ibid. 1940, 23-41.

³⁶ Ibid. 1941, 161-165.

spomenuti rad.³⁷ Ostali Handžićevi radovi objavljeni u *Kalendaru* su mnogo kvalitetniji i precizniji. Uvodni dio rada “Jedan prilog povijesti prvih dana širenja islama u Bosni i Hercegovini” je na tragu neutemeljenih tvrdnji iz prethodno spomenutog rada, ali veći dio tog teksta se odnosi na prijevod djela nepoznatog naslova i autora čiji je prijepis nastao 1640. godine, a za koji Handžić zbog jezika navodi da smatra da ga je napisao “neki Arnaut”. Anonimni autor u tom djelu donosi i nekoliko predaja iz vremena u kojima je Bosna tek došla pod osmansku upravu, pa tako, između ostaloga, piše kako je u prvim godinama nakon osvajanja Bosne jedan “Potur” otišao na hadž, ali prilikom povratka u jednom nemuslimanskom selu vidjevši svinju reče “Salli ala Muhamed, eno svinje”, glasom kao da je vidio nekog svog zemljaka. Tu priču je Handžić usporedio s pričom iz Travnika, prema kojoj je jedna katolkinja koja je prešla na islam i bila pravo pobožna vjernica zakasnila da klanja ikindiju, a kada se sjetila, izjavila je: “O, Isuse, prođe mi ikindija!”³⁸ Handžić je biografskim radovima o historičaru Ibrahimu Alajbegoviću Pečeviji i šejhu Husejnu Lamekaniju proširio znanja o ovim zanimljivim ličnostima o kojima se u to vrijeme i nije znalo mnogo.³⁹

³⁷ Handžić 1934, 77-80; Handžićevi radovi u kojima je pokušao objasniti glavne razloge prelaska “bogumila” na islam, nisu imali naročit utjecaj u razvoju historiografske misli u Bosni i Hercegovini, te zbog činjenice da su glavne Handžićeve teze još za njegovog života prevaziđene, historičari se najčešće na njih nisu ni osvrtni. Nakon završetka rata u Bosni i Hercegovini, 1996. godine, objavljen je Zbornik radova sa znanstvenih skupova o Mehmedu Handžiću. Ocjenu historijskih radova ovog autora u tom Zborniku dao je historičar Salih Jalimam. Za Handžića tvrdi da je poštivao “principe moderne historijske škole”, pri tome ne objašnjava šta to podrazumijeva pod “principima moderne historijske škole” u periodu u kojem je Handžić djelovao i kako je došao do zaključka da ih je Handžić poštivao. Jalimam ne vidi ništa sporno i problematično u činjenici da Handžić u radovima u kojima je proučavao teme vezane za islamizaciju stanovništva na prostoru Bosne “dokumentirano potvrđuje historijski kontinuitet bosanskih Muslimana s dobrim srednjovjekovnim Bošnjanima”. Jalimam ni na tom mjestu ne navodi argumente koji bi išli u prilog njegovom zaključku. Jalimamova apsolutno pozitivna ocjena Handžićevog rada ne iznenađuje ako u obzir uzmemo vrijeme u kojem je napisana. U ratnim i poslijeratnim godinama u Bosni i Hercegovini nastojalo se “oživjeti” djelo muslimanske uleme koja je djelovala između Prvog i Drugog svjetskog rata, a koje je bilo potisnuto u periodu socijalističke Jugoslavije. Tako da je u prvim poslijeratnim godinama često izostajao kritički osvrt prilikom sagledavanja naučnog djela istaknutih islamskih intelektualaca. Stekao se dojam da Enes Pelidija, prilikom svog osvrta na Handžićevo djelo, pozitivnim smatra to što je Handžić u radovima u kojima se doticao ove tematike nastojao dokazati autohtonost bosanskih Muslimana kao naroda koji je baštiniio državotvornu svijest i vjeru islam, ali pri tome autor ne obrazlaže svoje argumente na osnovu kojih je donio zaključak, kao što ne ulazi ni u analizu argumentacije koju je koristio Handžić. Jalimam, 1996, 123-127; Pelidija 2019, 190-191.

³⁸ Handžić 1937, 29-45.

³⁹ Ibid. 1938, 129-149; Ibid. 1941, 148-161.

Neke od svojih prvih radova u ovom *Kalendaru* objavio je i jedan od najperspektivnijih mladih muslimanskih intelektualaca tog vremena Muhamed Hadžijahić.⁴⁰ U *Kalendaru* za 1935. godinu Hadžijahić je pisao o narodnim pjevačima na dvorovima bosanskohercegovačke aristokratije za vrijeme osmanske uprave, te je naveo informacije o pjevačima u službi begova Gradašćevića, Ljubovića, Beširovića, a u tom kontekstu posebno se osvrnuo na Smail-agu Čengića i Ali-pašu Rizvanbegovića.⁴¹ Pet godina kasnije ovaj autor je u radu o populacionim osobinama bosanskohercegovačkih muslimana pokušao da se približi odgovorima koliko je i u kojem periodu bilo muslimana u Bosni i Hercegovini na osnovu različitih izvještaja i popisa, te koji su faktori imali utjecaja na broj muslimana.⁴² Za vrijeme Drugog svjetskog rata objavljena su dva Hadžijahićeva rada u *Kalendaru Narodne uzdanice*. U prvom je pisao o doprinosu žena u procesu islamizacije Bosne i Hercegovine, osvrćući se na veliki broj mješovitih brakova koji su se dešavali između muslimana i kršćanki, prilikom kojih bi udate žene prelazile na islam. Kao uzroke te pojave autor vidi različite faktore socijalno-ekonomske i pravne prirode. Hadžijahić uz pomoć narodne epike ukazuje da su povoljniji materijalni uvjeti muslimana privlačili kršćanske žene za sklapanje brakova, a pored toga, kao bitan faktor ističe da je sama pozicija žene u islamu bila povoljnija u vidu različitih pravnih normi, uglavnom vezanih za nasljedstvo, što je služilo kao dodatan podstrek kršćanskim ženama za sklapanje braka s muslimanima.⁴³ U posljednjem radu koji je objavio u ovom *Kalendaru*, Hadžijahić

⁴⁰ Muhamed Hadžijahić je već u to vrijeme uživao ugled kod nekih od vodećih muslimanskih intelektualaca poput Hamdije Kreševljakovića, ali su ga izuzetno poštovali i njegove kolege studenti. U svom dnevniku Halid Hadžimulić u oktobru 1938. godine, prilikom svojih prvih studentskih dana u Zagrebu, svoj susret s Hadžijahićem je opisao na sljedeći način: "Jutros je stigao iz Sarajeva Muhamed Hadžijahić. Kad smo pošli u Tomašićevu na doručak, on nam je otvorio vrata. Ja sam od susreta s njim zadrhtao od stida i treme. Jadni, Halide". Iako iznimno obrazovan, te stariji tri godine od Hadžijahića, Halid Hadžimulić je izuzetno cijenio i poštivao Muhameda Hadžijahića. Hadžimulić 2017, 28.

⁴¹ Hadžijahić 1934, 73-77.

⁴² Ibid. 1939, 78-98; Enes Pelidija navodi da je Muhamed Hadžijahić "na sebe skrenuo pažnju kao ozbiljan znanstvenik koji svoje pisanje zasniva na provjerenim činjenicama". Za primjer toga navodi rad "Populacione osobine Bosanskih muslimana", a kao argument navodi činjenicu da je riječ o radu koji je uvršten među najbolje radove bošnjačkih stvaralaca od sredine 19. stoljeća do sredine 20. stoljeća. Na tom mjestu se Pelidija oslanja na izbor Šaćira Filandre koji je ovaj Hadžijahićev rad uvrstio među najznačajnije sociološke radove koje su napisali Bošnjaci. Međutim, Filandra nije obrazložio zasebno razlog zbog kojeg je Hadžijahićev rad uvrstio u hrestomatiju koju je priredio. Filandra 1996, 168-184; Pelidija, 2020, 168.

⁴³ Hadžijahić, 1941, 71-79.

se osvrnuo na pitanja koja su važna i koja bi trebalo istražiti kako bi se bolje razumjela historija “muslimana Hrvata”. Autor ističe pitanje agrara, bogumilstva i islamizacije, društvenog razvitka grada i njegovog prijelaza u kapitalističko gospodarstvo, razvoja nacionalne misli “muslimana Hrvata”, problema muslimana izvan dar-ul-islama, brojnosti “muslimana Hrvata” iseljenih u Tursku, veza “Hrvata muslimana” s islamskim svijetom, te proučavanje ratne i vojne povijesti.⁴⁴

Po tri vrijedna priloga su za sobom u okviru ove publikacije ostavili Mustafa Busuladžić, Alija Bejtić i Osman Asaf Sokolović. U *Kalendaru* za 1935. godinu, Busuladžić je objavio rad o načinu na koji su percipirani Slaveni u djelu arapskog historičara Mes'udija,⁴⁵ dok se u narednom broju *Kalendaru* ovaj autor osvrnuo na život i književni rad Muharemage Dizdarevića, rođenog u Gradini kod Trebinja 1823. godine, koji je djelovao pod pseudonimom Muhammed Rušdi.⁴⁶ U posljednjem broju *Kalendaru*, neposredno pred Busuladžićevu smrt, objavljen je i njegov rad o prvim prijevodima Kur'ana u svijetu i u Bosni i Hercegovini, u kojem je autor istakao radove na prijevodu Šukrije Alagića, Džemaludina Čauševića, Muhameda Pandže i Ali Rize Karabega.⁴⁷ S druge strane, Alija Bejtić u *Kalendaru* za 1943. godinu je napisao rad o jednom srednjovjekovnom gradu na Drini kod Goražda, koji je identificirao kao Zvečaj,⁴⁸ dok je u narednom broju *Kalendaru* Bejtić svoju pažnju posvetio proučavanju uloge vakufa i izgradnji i razvoju bosanskohercegovačkih gradova.⁴⁹ Posljednji Bejtićev rad u ovoj publikaciji je bio usmjeren na izučavanje mosta Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu, njegovih arhitektonskih karakteristika, natpisa na mostu, popravci mosta, njegovog prometnog značaja i mjesta koje

⁴⁴ Ibid. 1943, 42-47; Upravo je ovaj rad izazvao najveću pažnju među Hadžijahićevim radovima objavljenim u *Kalendaru Narodne uzdanice*. Detaljan osvrt na ovaj rad ponudio je Husnija Kamberović zaključujući da je riječ o iznimno važnoj raspravi kojom je Hadžijahić definirao ključna pitanja koja je pred sebe trebala staviti “muslimanska historiografija”. Međutim, Kamberović navodi da, iako je sam Hadžijahić otvorio brojna pitanja koja je postavio, većina ih je ostala aktualna i nakon raspada Jugoslavije. Enes Pelidija ovaj rad smatra “programskim člankom” u kojem je ukazano na 12 tema koje je potrebno naučno obraditi, te zaključuje da Hadžijahić kao dobar znalac muslimanske problematike uočava da za površnost, neznanje i netačnost ne treba kriviti druge, nego isključivo “našu muslimansku stranu”. Kamberović, 1997, 46-47; Pelidija 2020, 165.

⁴⁵ Busuladžić 1934, 126-128.

⁴⁶ Ibid. 1935, 97-103.

⁴⁷ Ibid. 1944, 77-85.

⁴⁸ Bejtić, 1942, 135-138.

⁴⁹ Ibid. 1943, 153-161.

je ovaj most zauzimaio u narodnim predajama.⁵⁰ Osman Asaf Sokolović je u *Kalendaru Narodne uzdanice* objavio tri kraća rada, utemeljena na izvornoj građi i relevantnoj literaturi. U prvom je pisao o starim orijentalnim rukopisima u Bosni i Hercegovini,⁵¹ da bi zatim pažnju posvetio osvrtu na historiju Tešnja u 17. stoljeću, i to izučavajući sidžil tešanjskog kadiluka za period od 1639. do 1642. godine.⁵² U posljednjem radu, u fokusu Sokolovićevog istraživanja bile su različite historiografske interpretacije pobune seljaka 1682/83. godine u kojoj su poginuli sarajevski mu-lla Omer-efendija i njegov naib Ahmed-efendija.⁵³ Ovaj poliglota, koji se školovao širom Evrope te jako dobro poznao turski, francuski i njemački jezik, napisao je i rad o orijentalnim rukopisima iz oblasti medicine u svojoj privatnoj biblioteci,⁵⁴ koju je još za svoga života poklonio Gazi-Husrev begovoj biblioteci.⁵⁵

U okviru ovog *Kalendararodna*, svoje radove o prošlosti Bosne i Hercegovine pod osmanskom upravom objavili su i mnogi drugi muslimanski intelektualci. Fehim Spa-ho je u *Kalendaru* za 1935. godinu objavio rad o odnosu bosanskih namjesnika prema budinskom veziru krenuvši od sredine 16. stoljeća, pa sve do 1686. godine.⁵⁶ U *Kalendaru* za 1942. godinu objavljen je i njegov rad o Hrvatima u putopisu Evlije Čelebi-je, koji Spa-ho započinje rečenicom “Za proučavanje naše hrvatske prošlosti osobito je značenje da nam se otvore i učine pristupnima turski izvori”, te za cilj rada sebi postavlja da spomene svako mjesto na kojem se spominju Hrvati.⁵⁷ Seid M. Traljić je pisao o utjecaju “Turaka” na život bosanskohercegovačkih muslimana. Ovom tekstu, prije

⁵⁰ Ibid. 1944, 148-169.

⁵¹ Sokolović, 1939, 229-234.

⁵² Ibid. 1941, 166-176; Posljednji navedeni rad je nezaobilazna literatura prilikom izučavanja pobuna u Bosni u 17. stoljeću. Rad je, između ostalih, koristio i citirao Avdo Sućeska u najznačajnijem radu o pobunama u Bosni u 17. i 18. stoljeću. Pozitivno se na radove Osmana Asafa Sokolovića objavljene u *Kalendaru Narodne uzdanice* osvrnuo i Enes Pelidija, ukazujući na značaj rada “Popis orijentalnih medicinskih knjiga moje knjižnice”. Sućeska 1967, 174-175; Pelidija, 2020, 46.

⁵³ Sokolović, 1942, 116-122.

⁵⁴ Ibid. 1944, 111-124.

⁵⁵ Kantardžić, 2009, 293-294.

⁵⁶ F. Spa-ho, 1934, 67-72. U jednoj od ocjena ovog rada Enes Pelidija navodi da je riječ o “interesantnom” radu Fehima Spa-ha, koji je u vremenu u kojem je nastao predstavljao “pravo osvježenje, ne samo u Bosni, nego i široj regiji” što je razlog tome da “i danas ima svoje mjesto u historiji osmanskog perioda Bosne i Hercegovine”. Iako spominje njegove napore oko prevođenja putopisa Evlije Čelebije, Pelidija je propustio spomenuti rad o Hrvatima u putopisu Evlije Čelebije objavljen u *Kalendaru Narodne uzdanice*. Pelidija 2020, 174-175.

⁵⁷ F. Spa-ho, 1941, 20-29.

svoga njegovom uvodnom dijelu, Traljić nije pristupio dovoljno kritički. On, između ostaloga, piše da je za vrijeme osmanske vladavine u Bosni “među domaćim muslimanima (je) nastalo natjecanje ko će šta više naučiti od “Turaka” i što vjernije se s njima isporučiti”. Simbioza kulturnih utjecaja je sveprisutna u krajevima koje su zauzimala različita carstva, tako da se bosanskohercegovački muslimani zasigurno nisu natjecali u učenju turskih običaja, nego su se jednostavno privikavali novonastalim okolnostima i drugačijem načinu životu. Slično Handžiću, i ovaj autor je pisao o sličnostima vjere bosanskih krstjana i islama. Također, kroz nekoliko konkretnih primjera je pokazao koji su to vidljivi utjecaji koje je na život bosanskohercegovačkih muslimana ostavila višestoljetna osmanska uprava.⁵⁸ U radu objavljenom u *Kalendaru Narodne uzdanice* za 1940. godinu, Traljić je proučavao muslimanske nadgrobne spomenike u Bosni i Hercegovini i njihove glavne karakteristike, te je čitateljima ponudio i niz zanimljivih fotografija i crteža.⁵⁹ Dva kratka priloga o historiji svog rodnog grada, Mostara, objavio je i Hasan Nametak. On je čitateljima ponudio neke od osnovnih informacija o Fatime-kadun džamiji,⁶⁰ te o mostarskoj ulemi od sredine 19. stoljeća.⁶¹ O Livanjskoj buni 1836. godine i Ibrahim-begu Firdusu u *Kalendaru Narodne uzdanice* za 1940. godinu kraći rad je napisao Hasan Haćam.⁶² U narednom broju ove publikacije Sulejman Alečković je pisao o Jeni džamiji u Travniku, te je nastojao opovrgnuti mogućnost da je ova džamija nekada u prošlosti bila crkva.⁶³ Ugledni novinar Kasim Gujić je, također, objavio jedan rad vezan za historiju 19. stoljeća, i to o pogibiji hercegovačkih izaslanika u Crnoj Gori 1843. godine, smatrajući da je za njihovu smrt odgovoran Petar II Petrović Njegoš.⁶⁴

Kada je riječ o periodu bosanskohercegovačke prošlosti od okupacije Bosne i Hercegovine od Austro-Ugarske Monarhije, pa sve do kraja publiciranja *Kalendaru*, potrebno je istaći da se radi o periodu koji je autorima radova u *Kalendaru Narodne uzdanice* spadao u “najnoviju” historiju. Iz tog razloga veći broj priloga ima manje znanstveni, a više memoarsko-politički karakter. O austrougarskoj okupaciji Bosne i Hercegovine vrijedi istaći rad Edhema Mulabdića, koji u svom tekstu, prisjećajući se ovog događaja u kontekstu njegove šezdesetogodišnjice, nastoji pokazati prvenstveno

⁵⁸ S. Traljić, 1937, 151-158.

⁵⁹ Ibid. 1939, 192-210.

⁶⁰ H. Nametak, 1937, 46-48.

⁶¹ Ibid. 1940, 75-81.

⁶² Haćam, 1939, 168-175.

⁶³ Alečković, 1940, 131-134.

⁶⁴ Gujić, 1941, 87-95.

podijeljenost između pristalica otpora i pristalica borbe među muslimanima protiv austrougarske vojske.⁶⁵ Pored toga, autor naročito raspravlja o potrebi sukoba s austrougarskom vojskom i zaključuje da “nije bilo opravdano”, ali da je ta borba “naših djedova”, ipak, poslužila kao primjer kako je nužno oduprijeti se stranoj okupaciji svoje domovine, u čemu se jasno pokazuju prve konture nacionalne ideje među muslimanskim intelektualcima.⁶⁶ Osim ovog rada, vrijedi spomenuti i tekst Munira Šahinovića Ekremova. Iako je riječ o tekstu koji na potpuno romantičarski način opisuje ulazak austrougarskih trupa u Sarajevo i pruženi otpor austrougarskoj vojsci, u njemu se nalazi niz detalja i informacija kojima je raspolagao autor, a koje govore o pojedinim ličnostima i njihovom doprinosu u borbi protiv okupacije.⁶⁷

Za period austrougarske uprave nad Bosnom i Hercegovinom vrijedi istaći nekoliko radova koji se dotiču različitih tema u vezi s društveno-političkim životom u Bosni i Hercegovini. Fehim Spaho predstavio je historijat vakufske uprave u Bosni i Hercegovini od njenog osnivanja i osvrće se na njen rad do 1910. godine.⁶⁸ Bitno je spomenuti da se u posljednjem pasusu ovog teksta autor osvrće na Zakon o islamskoj vjerskoj zajednici Kraljevine Jugoslavije iz 1930. godine, kojim je “ukinut autonomni statut i zaveden današnji sistem u vakufskoj upravi”.⁶⁹ Iako ovaj dio teksta ne čini nikakvu smislenu cjelinu s ostatkom teksta koji je Spaho predstavio, mora se posmatrati u kontekstu borbe Islamske zajednice za očuvanje svojih prava, posebno ako se uzme u obzir da je tekst objavljen u jednom izuzetno represivnom periodu netom nakon Šestojanuarske diktature u Kraljevini Jugoslaviji.⁷⁰ Dva zanimljiva priloga potpisuje Mehmed Spaho, politički lider bosanskohercegovačkih muslimana u međuratnom periodu, koji su *de facto* političkog karaktera, ali donose niz zanimljivih informacija o finansijskim prilikama i izbornim prevarama u Bosni i Hercegovini tokom austrougarske uprave.⁷¹

Tekstovi koji su u *Kalendaru Narodne uzdanice* objavljivani u periodu Drugog svjetskog rata, a koji su govorili o prošlosti i tada suvremenim događanjima, mogli bi se grupirati na različite načine. Ipak, ono što im je zajedničko i mnogo važnije

⁶⁵ Mulabdić, 1937, 179-188.

⁶⁶ Ibid, 188.

⁶⁷ Šahinović Ekremov, 1932, 67-71.

⁶⁸ F. Spaho, 1932, 72-89.

⁶⁹ Ibid, 89.

⁷⁰ O odnosu Islamske vjerske zajednice u periodu usvajanja Zakona o Islamskoj vjerskoj zajednici Kraljevine Jugoslavije pogledati: Jahić, 2010, 348-354.

⁷¹ M. Spaho, 1933, 81-99; Isti 1934, 43-56.

jeste da su snažno ideološki obojeni, često s ciljem markiranja neprijatelja u skladu s društveno-političkim okolnostima, te kao takvi govore više o vremenu kada su pisani nego o događajima koje tretiraju. Jedan od dobrih primjera jeste tekst o Kulen-Vakufu, u kojem se 1943. godine govori o događajima u ovom krajiškom mjestu iz ljeta 1941. godine. Ukazano je isključivo na stravičan pokolj ustaničkih snaga nad muslimanskim stanovništvom ovog kraja, dok su pri tome potpuno izostavljeni ustaški pokolji na tom prostoru koji su prethodili ovom događaju.⁷²

Jedan vrijedan prilog o historiji i radu pojedinaca iz Islamske zajednice ostavio je Hamdija Mulić. U njemu se na primjerima Omera ef. Hume, Ibrahimbega Repovca i Džemaludina ef. Čauševića ukazuje na neminovnu potrebu da se budući pripadnici uleme ogledaju upravo na ove učenjake zbog njihove “naprednosti”, “tolerancije”, “modernosti”. Na pojedinim konkretnim primjerima i detaljima iz njihovog života i rada, autor je nastojao poslati poruku kako postoji jaka potreba da mladi djelatnici Islamske zajednice pokažu više razumijevanja za nove sekularne vrijednosti.⁷³

U *Kalendaru Narodne uzdanice* vrlo bitno mjesto zauzimali su tekstovi o značajnim godišnjicama povezanim s ličnostima koje je uredništvo percipiralo važnim za kolektivno pamćenje, pri čemu prvenstvo imaju intelektualci i kulturni djelatnici, gotovo u potpunosti muslimani. Izuzeci su vrlo rijetki, no ipak svjedoče o tome da su pažnju autora privlačili i ljudi “jednostavnog profila”, koji su ipak imali određenog značaja za muslimansku zajednicu na lokalnoj razini.⁷⁴ Na desetine spomenica i nekrologa objavljenih u *Kalendaru Narodne uzdanice* posvećene su ličnostima poput Muhameda Enverija Kadića, Riza-bega Kapetanovića, Safvet-bega Bašagića, Muharema Kurtagića, Muhameda Seida Serdarevića, Džemaludina Čauševića, Uzeirage Hadžihasanovića, Šejha Sejfudina Kemure, Fehima ef. Spahe, Ćire Truhelke i dr.⁷⁵

⁷² Alić, 1942, 16-19. Događaj koji je opisan u ovom tekstu detaljno je obrađen u studiji Maxa Bergholza, *Violence as a generative force. Identity, Nationalism, and Memory in Balkan Community*, (Ithaca-London: Cornell University Press, 2016) prijevod na bosanski: *Nasilje kao generativna sila. Identitet, nacionalizam i sjećanje u jednoj balkanskoj zajednici* (Sarajevo - Zagreb: Buybook, 2018).

⁷³ Mulić, 1942, 102-108.

⁷⁴ Primjer je rad Hamdije Kreševljakovića o Avdagi Čadordžiji u kojem se autor osvrće na život sarajevskog berbera, specifičnog lika sarajevske čaršije i govori najviše o vrlinama i ljudskim kvalitetima čovjeka upamćenog i poštovanog u narodu. Kreševljaković, 1937, 148-150.

⁷⁵ Kreševljaković, 1932, 108-115; A. Nametak 1932, 133-135; A. Nametak 1934, 56-62; Kreševljaković, 1937, 48-54; Šehić, Ahmedov, 1937, 158-161; Šabanović 1937, 195-197; A.

Značaj *Kalendararodne uzdanice* u razvoju proučavanja prošlosti Bosne i Hercegovine

“Narodna uzdanica” kao kulturno-prosvjetno društvo muslimana do sada je bila predmet istraživanja manjeg broja historičara, među kojima posebno treba istaknuti Ibrahima Kemuru, čija studija “Značaj i uloga ‘Narodne uzdanice’ u društvenom životu Bošnjaka (1923-1945)” predstavlja najcjelovitiji rad o ovom muslimanskom društvu. Ipak, u ovom dijelu rada skrenut ćemo pažnju na određena mjesta u Kemurinom radu koja se vežu za ideološko pozicioniranje *Kalendararodne uzdanice* i sadržaja objavljanog u njemu. Kemura ističe da “iako su se urednici i dio saradnika *Kalendararodne uzdanice* deklarirali kao Hrvati, u uređivačkoj politici *Kalendararodne uzdanice* izbjegavala se otvorena hrvatska nacionalna propaganda”.⁷⁶ O ovakavom stavu autora bi se moglo diskutirati, ako se zna da je “Narodna uzdanica” osnovana da bude protuteža “Gajretu”, čije se rukovodstvo opredijelilo da muslimane usmjerava prema srpskom nacionalnom identitetu. Kao alternativu “Narodna uzdanica” nije mogla ponuditi “muslimanski” nacionalizam koji se u to vrijeme pojavljuje tek u obrisima, a naročito ne “bošnjački” nacionalizam, kako to Kemura ističe na nekoliko mjesta, što se može pripisati društveno-političkim okolnostima i vremenu u kojem je pisao ovo djelo. S druge strane, moguće je kod pojedinih autora i određenih radova objavljenih u *Kalendararu* uočiti prisutnosti prohrvatske orijentacije “Narodne uzdanice” i njenog *Kalendararodne uzdanice*, mada je ta pojava bila daleko prisutnija u radovima objavljenim tokom Drugog svjetskog rata. Također, kada se govori o izdavačkoj djelatnosti “Narodne uzdanice” i o samom *Kalendararu* u periodu Drugog svjetskog rata, prema Kemurinom tekstu, stječe se dojam da ova publikacija nije doživjela naročite promjene.⁷⁷ Prohrvatska orijentacija *Kalendararodne uzdanice* postala je otvorenija i vidljivija za vrijeme Drugog svjetskog rata kada se nastojala prikazati lojalnost novom režimu. Problematično je što kod spomenutog autora ne postoji ni minimum kritike prema sadržaju *Kalendararodne uzdanice* u periodu kada se pojedini autori u svojim tekstovima potpuno romantičarski i hvalospjevno odnose prema NDH, dok fotografija poglavnika Ante Pavelića “krasi” uvodne stranice *Kalendararodne uzdanice*.⁷⁸ Iz vida

Nametak 1938, 99-106; Kreševljaković 1942, 22-25; Kreševljaković, 1942, 98-101; A. Nametak, 1943, 71-76.

⁷⁶ Kemura, 2002, 170.

⁷⁷ Ibid, 226.

⁷⁸ Pored tekstova koji su ranije citirani i analizirani u ovom tekstu, pogledati i: Hadžikadić, 1942, 29-33; H.H. 1942, 34-36; Dubravić, 1943, 139-141; Kalendar, 1943, 177; Kalendar, 1941, 226;

ne treba izgubiti društveno-političke okolnosti u kojima su ovi brojevi *Kalendara* objavljavani, ali ih to svakako ne bi trebalo osloboditi kritike i detaljne analize.

Ipak, treba imati na umu da je u *Kalendaru Narodne uzdanice* objavljeno oko 50 radova koji u svom sadržaju tretiraju prošlost Bosne i Hercegovine. Iako je u većem broju tih tekstova izostao naučni aparat, određeni historiografski radovi objavljeni u *Kalendaru Narodne uzdanice* značajno su unaprijedili znanja o prošlosti Bosne i Hercegovine. Posebno se to odnosi na period u kojem su južnoslavenski prostori bili pod osmanskom vlašću. Većina autora *Kalendara* služila se turskim, arapskim ili perzijskim jezikom, što im je umnogome olakšavalo proučavanje izvora na orijentalnim jezicima. Tako su brojni objavljeni radovi iz osmanske prošlosti Bosne i Hercegovine bili prvi koji su napisani o određenim temama, te su predstavljali kvalitetan temelj za nastanak širih monografija u kasnijim periodima. I pored manjkavosti na koje je ukazano, radovi objavljeni u *Kalendaru Narodne uzdanice* značajno su doprinosili razvoju historijske misli među bosanskohercegovačkim muslimanima, a potencijal koji pružaju tekstovi objavljeni u ovoj publikaciji nikada nije do kraja iskorišten.

Zaključak

Kalendar Narodne uzdanice predstavlja jednu od najznačajnijih publikacija muslimana Bosne i Hercegovine u *međuratnom periodu*. Većina historiografskih radova koji su u *Kalendaru* objavljavani vezala se za osmanski period bosanskohercegovačke prošlosti, što značajno doprinosi tome da je interpretacija prošlosti bila usmjerena prema onom njenom dijelu koji je kod muslimana bio najpozitivnije posmatran. Upravo ti radovi imaju i najveću historiografsku vrijednost zato što se značajan broj autora koristio izvornom građom na orijentalnim jezicima. Naročito je potrebno istaknuti radove akademika Hamdije Kreševljakovića. Može se reći da je on prvi koji je pristupio sistematskom izučavanju pojedinih važnih tema bosanskohercegovačke prošlosti, poput Banjalučkog boja, ličnosti Gazi Husrevbega, izučavanju prošlosti bosanskohercegovačkih gradova i niza drugih tema. Ono što je važno napomenuti jeste da su rezultati njegovih istraživanja objavljeni u *Kalendaru Narodne uzdanice*, ostali relevantni i često citirani, sve do danas. Radovi u vezi s postosmanskim periodom imaju gotovo zanemariv historiografski značaj, što je i razumljivo s obzirom na malu vremensku distancu s koje su pisani i

Ljubunčić, 1937, 72-83.

na društveno-političke okolnosti u kojima nije postojao naročit interes za tada jako "svjež" prošlost. Ipak, određeni tekstovi zbog svog memoarskog karaktera, detalja i informacija koje donose, za historičare mogu i danas imati određenu vrijednost.

PRILOG

Selektivna bibliografija historiografskih radova objavljenih u *Kalendaru Narodne uzdanice* (1932-1944)

1. Sulejman Alečković, "Je li Jeni džamija u Travniku bila kada crkva?", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1941, Godina 9 (1940), 131-134.
2. Husejn Alić, "Bivši Kulen-Vakuf", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1943, Godina 11 (1942), 16-19.
3. Alija Bejtić, "Jedan srednjovjekovni grad na Drini kod Goražda", Narodna uzdanica. Književni zbornik za god. 1943, Godina 11 (1942), 135-138.
4. Alija Bejtić, "Uloga vakufa i izgradnji i razvitku naših gradova", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1944, Godina 12 (1943), 153-161
5. Alija Bejtić, "Sokolovićev most na Drini u Višegradu", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1945, Godina 13 (1944), 148-169.
6. Mustafa Busuladžić, "Arapski historičar Mes'udi o Slavenima", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1935, Godina 3 (1934), 126-128.
7. Mustafa Busuladžić, "Život i književni rad Muhammeda Rušdije", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1936, Godina 4 (1935), 97-103.
8. Mustafa Busuladžić, "Prvi prijevodi Kur'ana u svijetu i kod nas", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1945, Godina 13 (1944), 77-85.
9. Kasim Gujić, "Kako su poubijani na vjeru pozvani hercegovački izaslanici u Crnoj Gori 1843. godine", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1942, Godina 10 (1941), 87-95.
10. Hasan Haćam, "Livanjska buna 1836. g.", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1940, Godina 8 (1939), 168-175.
11. Muhamed Hadžijahić, "Narodni pjevači na dvorovima bosansko-hercegovačke aristokracije", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1935, Godina 3 (1934), 73-77.

12. Muhamed Hadžijahić, "Populacione osobine bosanskohercegovačkih muslimana", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1940, Godina 8 (1939), 78-98.
13. Muhamed Hadžijahić, "Udio žene u islamizaciji Bosne i Hercegovine", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1942, Godina 10 (1941), 71-79.
14. Muhamed Hadžijahić, "Znanstveno obrađivanje naše muslimanske problematike", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1944, Godina 12 (1943), 42-47.
15. Mehmed Handžić, "Glavni uzrok prelaza Bogumila na Islam", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1935, Godina 3 (1934), 77-80.
16. Mehmed Handžić, "Jedan prilog povijesti prvih dana širenja islama u Bosni i Hercegovini", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1938, Godina 6 (1937), 29-45.
17. Mehmed Handžić, "Ibrahim ef. Pečevija (Alajbegović)", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1939, Godina 7 (1938), 129-149.
18. Mehmed Handžić, "Husejn Lamekani", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1942, Godina 10 (1941), 148-161.
19. Hamdija Kreševljaković, "Husein kapetan Gradašćević", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1933, Godina 1 (1932), 144-146.
20. Hamdija Kreševljaković, "Počitelj na Neretvi", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1934, Godina 2 (1933), 27-40.
21. Hamdija Kreševljaković, "Cazin i okolina", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1935, Godina 3 (1934), 86-113.
22. Hamdija Kreševljaković, "Kulen-Vakuf", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1936, Godina 4 (1935), 116-137.
23. Hamdija Kreševljaković, "Bitka pod Banjom Lukom 4. VIII.1737. Uz dvjestogodišnjicu", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1937, Godina 5 (1936), 91-113.
24. Hamdija Kreševljaković, "Veliki vezir Rustem paša", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1939, Godina 7 (1938), 77-94.
25. Hamdija Kreševljaković, "Iz prošlosti kahve i duhana u Bosni i Hercegovini", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1940, Godina 8 (1939), 141-154.
26. Hamdija Kreševljaković, "Menafi-sanduci (Poljodjelske pripomoćne zaklade) u Bosni i Hercegovini (1866-1878)", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1941, Godina 9 (1940), 23-41.

27. Hamdija Kreševljaković, "Vilajetska skupština", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1942, Godina 10 (1941), 161-165.
28. Hamdija Kreševljaković, "Hadži Alijagin vakuf u Vranduku", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1944, Godina 12 (1943), 32-36.
29. Edhem Mulabdić, "Jedna šezdesetogodišnjica", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1938, Godina 6 (1937), 179-188.
30. Hamdija Mulić, "Vijesnici naprednijeg tumačenja islamske nauke u nas", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1943, Godina 11 (1942), 102-108.
31. Hasan Nametak, "Fatime-kadun džamija u Mostaru", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1938, Godina 6 (1937), 46-48.
32. Hasan Nametak, "Mostarska ulema zadnjih sto godina", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1941, Godina 9 (1940), 75-81.
33. Osman Asaf Sokolović, "Orijentalne književne starine kod nas", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1940, Godina 10 (1939), 229-234.
34. Osman Asaf Sokolović, "Tešanj prije tri stoljeća", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1942, Godina 10 (1941), 166-176.
35. Osman Asaf Sokolović, "Suprotne vijesti o pobuni seljaka i pogibiji sarajevskog mulle Omer efendije", Narodna uzdanica. Književni zbornik za god. 1943, Godina 11 (1942), 116-122.
36. Fehim Spaho, "Pedeset godina vakufske uprave u Bosni I Hercegovini", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1933, Godina 1 (1932), 72-89.
37. Fehim Spaho, "Odnos bosanskog namjesnika prema budimskom veziru", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1935, Godina 3 (1934), 67-72.
38. Fehim Spaho, "Hrvati u Evlija Čelebijinu putopisu", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1942, Godina 10 (1941), 20-29.
39. Mehmed Spaho, "Financijske prilike Bosne i Hercegovine od 1878. do 1918", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1934, Godina 2 (1933), 81-99.
40. Mehmed Spaho, "Izborni falsifikati prije rata", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1935, Godina 3 (1934), 43-56.
41. Seid M. Traljić, "Utjecaj Turaka na život bosanskohercegovačkih muslimana", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1938, Godina 6 (1937), 151-158.
42. Seid M. Traljić, "Muslimanski nadgrobnici", Narodna uzdanica. Kalendar za godinu 1940 (1358-1359 po hidžretu), Godina 8 (1939), 192-210.

IZVORI I LITERATURA⁷⁹

Neobjavljeni izvori:

Historijski arhiv Sarajevo (HAS)

– “Narodna uzdanica” muslimansko kulturno društvo – Sarajevo (Fond NU)

Historijski muzej Bosne i Hercegovine (HM)

– Fond Nezavisne države Hrvatske (Fond NDH)

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (Arhiv HAZU)

– Osobni fond Ferde Šišića

Objavljeni izvori:

1. Hadžimulić, H. 2017, *Dnevnici II*, Sarajevo: Udruženje Hadži Mujaga, 2020.
2. *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1942, god. 10 (1941), Glavna godišnja skupština delegata svih mjesnih odbora i povjereništava Narodne uzdanice 27. jula 1941. godine, 217-235.
3. *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1944, god. 12, (1943), Glavna godišnja skupština Narodne uzdanice u Sarajevu, 177-184.

Literatura:

Knjige

1. Aličić, A. S. 1996, *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832. godine*, Sarajevo: Orijentalni institut.
2. Bergholz, M. 2018, *Nasilje kao generativna sila: identitet, nacionalizam i sjećanje u jednoj balkanskoj zajednici*, Sarajevo: Buybook.
3. Calic, M. J. 2010, *Geschichte Jugoslawiens im 20 Jahrhundert*, München: Verlag C. H. Beck.
4. Filandra, Š. 1996, *Bošnjaci i moderna: humanistička misao Bošnjaka od polovina XIX do polovina XX stoljeća*, Sarajevo: Bosanski kulturni centar.
5. Hasanbegović, Z. 2007, *Muslimani u Zagrebu 1878.-1945. – Doba utemeljenja*, Zagreb: Islamska zajednica Zagreb – Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

⁷⁹ U popisu literature nisu navedena 42 članka korištena u ovom radu, koja su prethodna navedena u selektivnoj bibliografiji radova.

6. Hasanbegović, Z. 2012, *Jugoslavenska muslimanska organizacija 1929. – 1941. (U ratu i revoluciji 1941. – 1945.)*, Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju - Institut društvenih znanosti Ivo Pilar - Medžlis Islamske zajednice Zagreb.
7. Jahić, A. 2010, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije (1918-1941)*, Zagreb: Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju – Islamska zajednica u Hrvatskoj.
8. Kamberović, H. 2002, *Husein-kapetan Gradašević (1802–1834): Biografija. Uz dvjestotu godišnjicu rođenja*, Gradačac: Bošnjačka zajednica kulture “Preporod”.
9. Kamberović, H. 2009, *Mehmed Spaho (1883-1939). Politička biografija*, Sarajevo: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca.
10. Kemura, I. 2002, *Značaj i uloga “Narodne uzdanice” u društvenom životu Bošnjaka (1923.-1945.)*, Sarajevo: Bošnjački institut – Institut za istoriju.
11. Matković, H. 1998, *Povijest Jugoslavije (1918-1991): hrvatski pregled*, Zagreb: Naklada Pavičić.
12. Omerika, A. 2014, *Islam in Bosnien-Herzegowina und die Netzwerke der Jungmuslime (1918-1983)*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
13. Pelidija, E. 2003, *Banjalučki boj iz 1737*, Sarajevo: El-Kalem.
14. Pelidija, E. 2019, *Osmanisti Bosne i Hercegovine do kraja 20. stoljeća: biografski i bibliografski podaci*. Knj. 1, Mostar : Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke/znanosti.
15. Pelidija, E. 2020, *Osmanisti Bosne i Hercegovine do početka 21. stoljeća: biografski i bibliografski podaci*. Knj. 2, Mostar : Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke/znanosti.
16. Purivatra, A. 1977, *Jugoslavenska muslimanska organizacija u političkom životu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Sarajevo: Svjetlost.
17. Ramet, S. P. 2009, *Tri Jugoslavije. Izgradnja države i izazovi legitimacije 1918-2005*, Zagreb: Golden marketing – Tehnicka knjiga.
18. Sel Turhan, F. 2014, *The Ottoman Empire and the Bosnian Uprising: Janissaries, Modernisation and Rebellion in the Nineteenth Century*, London-New York: I.B Tauris.

19. Velagić, A. 2015, *Historija monarhističke Jugoslavije (1918-1941)*, Mostar: Fakultet humanističkih nauka Univerziteta "Džemal Bijedić".

Članci

1. Dubravić, H. 1943, Život i rad Hrvata muslimana u Zagrebu, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1943 god. 11, Sarajevo: Narodna uzdanica, 139-141.
2. Hadžikadić, A. 1942, Prije 35 godina, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1942 god. 10, Sarajevo: Narodna uzdanica, 29-33.
3. Handžić, A. 1955. "Bosanski namjesnik Hekim-oglu Ali-paša", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, V, 135-180.
4. H. H. 1942, Hrvatski oslobodilački ustaški pokret, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1942 god. 10, Sarajevo: Narodna uzdanica, 34-36.
5. Jaliman, A. S. 1996, "Handžić kao historičar" U: *Zbornik radova sa znanstvenih skupova o hadži Mehmedu Handžiću*, Sarajevo: El Hidaje, 119-130.
6. Kamberović, H. 1997, "Muhamed Hadžijahić o zadacima historiografije poslije Drugog svjetskog rata" u: *Čas sjećanja: Muhamed Hadžijahić (1918-1986)*, Sarajevo: Preporod, 41-47.
7. Kantardžić, A. 2009, Fond knjiga na evropskim jezicima u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, 29-30, Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka, 287-298.
8. Kreševljaković, H. 1931, Husein kapetan Gradašćević – Zmaj od Bosne (Uz 100-godišnjicu njegova pokreta.). *Napredak*. Hrvatski narodni kalendar 1932/21, Sarajevo: HKD Napredak, 105-131.
9. Kreševljaković, H. 1932, Muhamed Enveri ef. Kadić, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1933 god 1, Sarajevo: Narodna uzdanica, 108-115.
10. Kreševljaković, H. 1937, Šejh Sejfudin Kemura. Uz 20-godišnjicu smrti 14. IX. 1917., *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1938 god. 6, Sarajevo: Narodna uzdanica, 48-54.
11. Kreševljaković, H. 1937, Avdaga Čadordžija, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1938 god. 6, Sarajevo: Narodna uzdanica, 148-150.
12. Kreševljaković, H. 1942, Mehrum Fehim ef. Spaho (1877.-1942.), *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1943 god. 11, Sarajevo: Narodna uzdanica, 22-25.

13. Kreševljaković, H. 1942, Dr. Ćiro Truhelka (1865.-1942.), *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1943 god. 11, Sarajevo: Narodna uzdanica, 98-101.
14. Ljubunčić, S. 1937, Dr. Ante Radić o bosansko hercegovačkim muslimanima, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1937 god. 5, Sarajevo: Narodna uzdanica, 72-83.
15. Mulabdić, E. 1942, Narodna uzdanica u vrijeme rata, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1943 god. 11, Sarajevo: Narodna uzdanica, 3-5.
16. Nametak, A. 1932, Mehrum Riza beg Kapetanović, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1933 god. 1, Sarajevo: Narodna uzdanica, 133-135.
17. Nametak, A. 1934, Dr. Safvetbeg Bašagić – Redžepašić (Mirza Safvet), *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1935 god 3, Sarajevo: Narodna uzdanica, 56-62.
18. Nametak, A. 1938, Mehrum Hadži Mehmed Džemaludin Čaušević, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1939 god. 7, Sarajevo: Narodna uzdanica, 99-106.
19. Nametak, A. 1943, Mehrum Uzeiraga Hadžihasanović, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1944 god. 12, Sarajevo: Narodna uzdanica, 71-76.
20. Sokolović, O. A. 1944, Popis orientalnih medicinskih knjiga moje knjižnice. *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1945 god. 13, Sarajevo: Narodna uzdanica, 111-124.
21. Sućeska, A. 1967, "Seljačke bune u Bosni u XVII i XVIII stoljeću", *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, XVII, 163-207.
22. Šabanović, H. 1937, Muhamed Seid Serdarević. Uz 20-godišnjicu smrti, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1938 god. 6, Sarajevo: Narodna uzdanica, 195-197.
23. Šehić Ahmedov, H. 1937, Jedan skromni kulturni radnik. Sakupljač narodnog blaga Muharem Kurtagić, *Narodna uzdanica*. Kalendar za godinu 1938 god. 6, Sarajevo: Narodna uzdanica, 158-161.
24. Traljić, M. 2009, Izdavačka djelatnost muslimanskih društava u Bosni i Hercegovini do 1945. godine, Sarajevo: *Znakovi vremena* 45/46, 21-42.

Neobjavljene doktorske disertacije

1. Radoš, R. 2017, *Namjesnik Bosanskog Ejaleta Ali-paša Hekimoglu (1736-1748) i Dubrovačka Republika*, Zagreb: Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu.

Web stranice

2. Beglerović, S. 2015, Akademik Hamdija Kreševljaković i profesor hadži Mehmed-efendija Handžić: triznačajne godišnjice, objavljeno na portalu: <https://znaci.ba/tekstovi/akademik-hamdija-kresevljakovic-i-profesor-hadzi-mehmed-efendija-handzic-tri-znacajne> (posljednji put pristupljeno 11.12.2020. godine).

Amer Maslo / Ajdin Muhedinović

*The past of Bosnia and Herzegovina on the pages of the
Kalendar Narodne uzdanice*

Summary

The *Kalendar Narodne uzdanice* is one of the most important publications of the Muslims of Bosnia and Herzegovina in the interwar period. Most of the historiographical works published in the *Kalendar* are related to the Ottoman period of Bosnia and Herzegovinian past, which significantly contributes to the fact that the interpretation of the past was directed towards the part of it that was most positively viewed by Muslims. These works have the greatest historiographical value because a significant number of authors used the primary sources in oriental languages. It is essential to emphasize the works of academic Hamdija Kreševljaković. It can be said that he was the first to approach the systematic study of certain important topics of Bosnia and Herzegovinian past, such as the Battle of Banja Luka, the personality of Gazi Husrev-beg, the study of the past of Bosnia and Herzegovinian cities, and several other topics. What is important to note is that the results of his research published in the *Kalendar Narodne uzdanice*, remain relevant and often cited to this day. The works related to the post-Ottoman period have almost negligible historiographical significance, which is understandable given the short distance from which they were written and the socio-political circumstances in which there was no particular interest in the then very recent past. However, due to their memoir character, details, and the information they bring, certain texts can still have a specific value for historians today.